

Svaka cjelina dijeli se na niz sekcija, od kojih svaka započinje kratkim opisom navedene službe i njezinog razvoja te upućuje na relevantnu literaturu, a potom se kronološki redaju nosioci navedene dužnosti. Uz svakog od njih donosi se prvi i posljednji spomen kada je bio na dužnosti, pri čemu se naglašava i način na koji je podatak došao do nas (potječe li iz kraljevske isprave, isprave koju je izdao navedeni dužnosnik ili se spominje samo u nekoj drugoj ispravi). Budući da se radi o najstarijem razdoblju ugarske povijesti, kada je način izdavanja bio još vrlo neujednačen, što često omogućava različita tumačenja, te razdoblje u kojem su upravni sustav i njegova struktura još bili u stupnju razvoja te postoji i velika varijabilnost titula pridavanih različitim dužnosnicima, većina navoda popraćena je detaljnim eksplanatornim bilješkama. Službe su poredane po određenom hijerarhijskom redoslijedu, počevši od najuglednije. Cjelina posvećena barunima tako započinje palatinom, a završava s meštrima tavernika dvorova mlađih članova kraljevske kuće. U slučaju prelata uključeni je samo episkopat ugarske crkvene provincije od ostrogonskog i kaločkog nadbiskupa do njihovih sufragana (među kojima su i bosanski, srijemski i zagrebački biskupi), a episkopat dalmatinsko-hrvatske crkvene provincije (splitski i zadarski nadbiskupi i njihovi sufragani) nije uključen.

Knjiga sadrži izuzetno vrijedno i detaljno kazalo, u kojemu su u obliku enciklopedijskih odrednica imenima osoba spomenutim na raznim dužnostima dodana razrješenja njihove obiteljske pripadnosti te, ako je potrebno, kritičke primjedbe vezane uz isprave u kojima se spominju ili različita mišljenja u historiografiji (281-358), a opremljena je i bogatim popisom izvora i literature u sekciji o razrješenju bibliografskih kratica (359-382).

Kako je već iz ovog kratkog prikaza očito, radi se o izuzetno vrijednoj knjizi koja je rezultat minucioznog dugogodišnjeg istraživanja. Njezini rezultati u velikoj mjeri obogaćuju mađarsku, ali i hrvatsku historiografiju, iako je, nažalost, dotok vrijednih rezultata mađarske historiografije u nju uvelike otežan jezičnom barijerom, te omogućuje jasan uvid u funkcioniranje vlasti na čitavom području kraljevstva u razdoblju Arpadovića. Naravno, za hrvatsku su historiografiju zanimljivije neke funkcije (poput onih slavonskog, hrvatskog i bosanskog bana, župana kraljevskih županija i distrikata tvrdih gradova u Slavoniji i savsko-dravskom međuriječju, kaštelana tvrdih gradova na čitavom području Hrvatske i Bosne i Hercegovine i slično), a manje zanimljive neke druge, a u nekim su slučajevima moguće i različite interpretacije. Ipak, autoru se na ovom djelu može samo od srca čestitati, a treba se nadati da će nas uskoro obradovati i neka druga slična istraživanja kako mađarske, tako i hrvatske historiografije.

Damir Karbić

Rijetkosti u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: Katalog inkunabula i knjiga 16. stoljeća. Raritates typographicae quae in Bibliotheca Academiae scientiarum et artium Croaticae asservantur: Catalogus incunabulorum et librorum saeculo XVI typis impressorum, sv. 10, ur. Anica Nazor, sastavila i bilješkama popratila Tamara Runjak, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 2011., 645 str.

Objavlivanjem impresivnog kataloškog izdanja *Rijetkosti u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, u kojem je po prvi puta objelodanjen cjelovit popis svih inkunabula i knjiga 16. stoljeća u vlasništvu Akademije, na zapažen je i hvalevrijedan način obilježena stotinu i pedeseta obljetnica postojanja te čelne znanstvene institucije u Hrvatskoj. Ipak, ova nadasve vrijedna knjiga, plod višegodišnjeg minucioznog knjižničarskog rada autorice Tamare Runjak, koja je

katalog sastavila i popratila ga bilješkama, nije tek puko prigodno izdanje. Nećemo pretjerati ustvrdimo li da je riječ o katalogu koji svojom sveobuhvatnošću nadmašuje i poznato Badalićevo izdanje popisa inkunabula iz sredine prošlog stoljeća. Doista, recentno Akademijino izdanje dopunjava Badalićev popis s nekoliko ključnih primjeraka glagoljskih knjiga znamenite senjske i riječke tiskare, koje zbirku rijetkosti Knjižnice čine toliko posebnom. Katalog *Rijetkosti u Knjižnici HAZU* dugo je iščekivan suvremeni doprinos hrvatskoj inkunabulistici, kojim je na najbolji način nadograđen rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog i drugih znamenitih hrvatskih stručnjaka s tog područja. Svojom kvalitetom najnovije izdanje Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti potpuno je ravnopravno sličnim inozemnim izdanjima kataloga inkunabula i rijetkih knjiga, a sasvim je moguće da bude od koristi i njemačkim priređivačima monumentalnog leipziškog izdanja svjetske bibliografije inkunabula *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*.

Kako bismo čitatelju približili osobitosti i vrijednost ove knjige, spomenimo i to da je svaki primjerak naveden u ovom katalogu opisan po viđenju, a tijekom tog je posla, kako ističe Tamara Runjak, otkriveno čak četrdesetak primjeraka knjiga 16. st. koji nikada nisu bili evidentirani u objavljenim katalogima te su sada naknadno katalogizirani. Jedno od takvih izdanja je i dvanaest svezaka *Sabranih djela (Opera)* sv. Augustina.

Predgovor izdanju na hrvatskom (VII-XIV) i engleskom jeziku (XV-XXIV) potpisuje urednica, akademkinja Anica Nazor, jedna od naših vodećih stručnjakinja za hrvatsku glagoljsku književnost i inkunabule. Započinjući osvrtom na, kako kaže, "najveći događaj svjetske povijesti", Gutenbergov izum tiskarskog stroja, ona uvodi važan vremenski, ali i kulturološki orijentir na temelju kojega ćemo se, listajući ovaj katalog, i sami moći uvjeriti u to da je razvoj hrvatskog tiskarstva išao u korak s europskim. Anica Nazor pred čitatelja na sažet, informativan i nenametljiv način prostire niz važnih povijesnih podataka o razvoju tiskarstva i inkunabulistike u Europi i Hrvatskoj, u svjetlu kojih nedvojbeno valja promatrati i pojedine primjerke inkunabula i knjiga 16. st. u posjedu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Po važnosti, na prvome je mjestu u katalogu zbirke rijetkosti ove bogate knjižnice dragulj hrvatske glagoljske književnosti – prva hrvatska tiskana knjiga – *Misal po zakonu rimskoga dvora* (35-42), popraćen s nekoliko visokokvalitetnih faksimila. U predgovoru je posebna pozornost posvećena i djelovanju dviju hrvatskih glagoljskih tiskara – senjske i riječke (Kožičićeve) tiskare – čija se rijetka izdanja također nalaze u Knjižnici HAZU.

Uvod Tamare Runjak, knjižničarke na čelu Zbirke starih i rijetkih knjiga Akademijine Knjižnice, na hrvatskom (3-7) i engleskom jeziku (8-12), donosi kratki pregled povijesti Knjižnice HAZU koja je velik dio inventara stekla zahvaljujući privatnim donacijama brojnih zaslužnih uglednika (Bogoslava Šuleka, Frana Kurelca, Franje Račkoga, Ivana Tkalčića i dr.). Oni su joj darovali svoje knjige ili kompletne osobne biblioteke, a među njima se ističe biblioteka Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Ta je knjižnica i danas temelj Akademijine zbirke inkunabula. Uz pregled najvažnijih naslova inkunabula i knjiga 16. st., Runjak ističe da je sva građa u najnovijem kataloškom izdanju *Rijetkosti u Knjižnici HAZU* obrađena prema najsuvremenijim bibliografskim principima i standardima. Čitatelje će možda zanimati podatak da su svim hrvatskim knjigama i pojedinim stranim knjigama dodane bilješke o piscu i djelu, a bibliografski podaci sadrže i opširne napomene o predgovoru pojedine knjige, posvetama, sadržaju, jeziku na kojem je knjiga napisana, ekslibrisima i njezinim tiskarskim osobitostima, što uvelike pridonosi informativnosti ovoga kataloga, ali i lakšem upoznavanju šire čitalačke publike s djelima sabranim u ovoj izuzetno vrijednoj zbirci Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Katalog *Rijetkosti u Knjižnici HAZU* u strukturnom je smislu, kako i priliči izdanjima ovakvog tipa, koncipiran vrlo pregledno i sastoji se od četiri veće cjeline: 1. Inkunabule (15-66); 2. Hrvatske knjige 16. st. s abecednim popisom autora (67-272) i *Flaciana*, s faksimilima djela Matije Vlačića Ilirika (273-336); 3. Strane knjige 16. st. s abecednim popisom autora (337-566) te 4. Kazala (567-596), koja obuhvaćaju Kazalo autora i ostalih osoba, Kazalo naslova, Kazalo tiskara po mjestima, Predmetno kazalo i Literaturu, kataloge, bibliografije te mrežne izvore.

U želji da ovim kratkim pregledom bespotrebno ne stvaramo novi katalog već postojećeg kataloga, nego da dosadašnjim posjetiteljima Akademijine knjižnice, ali i onima koji će tek kročiti njezinim prostorima, ukažemo na najvrednije primjerke koje ta institucija čuva, spomenut ćemo tek neke od njih koje bi pri nekome od sljedećih posjeta toj bogatoj zbirci rijetkosti svakako valjalo uzeti u ruke.

U vrijednoj zbirci inkunabula nalazi se 36 naslova, a među njima se ističe već spomenuto prvo hrvatsko izdanje *Misala*, tiskano samo 28 godina nakon Gutenbergove *Biblije*. U svijetu postoji tek 11 primjeraka tog prvog europskog misala tiskanog glagoljskim slovima, a Knjižnica HAZU posjeduje čak dva. Tu je i zbirka pjesama *Elegiarum et carminum* znamenitog Jurja Šižgorića. Za nas je važna i inkunabula *Sermones fratris Roberti*, talijanskog franjevca Roberta Caracciola, prema kojoj je 1508. u senjskoj glagoljskoj tiskari u hrvatskom prijevodu objavljen *Korizmenjak fratra Ruberta*. Oba djela nalaze se u posjedu Akademijine Knjižnice.

Tamara Runjak ističe da je Knjižnica oduvijek posebnu pažnju pridavala prikupljanju djela hrvatskih autora, pa tako u ovome katalogu rijetkih i starih knjiga 16. st. brojimo preko stotinu naslova iz skupine *Croatica*. Među najvrednijim primjercima starih hrvatskih knjiga nalaze se originalna izdanja dviju nacionalnih glagoljskih tiskara – senjske i riječke (Kožičićeve). Znamenita senjska tiskara osobitim je slagarsko-tiskarskim postupkom lijevanja polovicâ slova, pridonijela svjetskoj tipografiji, a tom su tehnikom tiskana i njezina najpoznatija izdanja, čiji se primjerci također nalaze u Zbirci rijetkosti Knjižnice HAZU. Ovaj katalog donosi i izuzetno kvalitetne faksimile nekoliko stranica tih izdanja. Riječ je o djelima *Naručnik plebanušev ali popov* (194 i 196-198), *Transit sv. Jerolima* (232-236), *Mirakuli blažene Dêve Marije* (179-183) i *Korizmenjak* (156-159), u hrvatskom prijevodu senjskih svećenika glagoljaša. Trezor Akademijine Knjižnice čuva i dva primjerka rijetkih izdanja riječke tiskare modruškog biskupa Šimuna Kožičića Benje: po mnogima njegovo najopsežnije i najljepše djelo *Misal hruacki* (182-184) i *Knjižice od žitja rimskih arhijerejev i cesarov* (160-162). Tu je i posljednja glagoljska liturgijska knjiga – *Brozićev brevijar* iz 1561. (80-83). Među hrvatskim knjigama na latinici valja istaknuti tri primjerka prvotiska *Misala zagrebačke Crkve* iz 1511. i prvotisak *Zadarskog statuta*.

O bogatstvu Zbirke rijetkosti Akademijine Knjižnice svjedoče i naslovi brojnih djela hrvatskih renesansnih autora od nacionalne važnosti – Zoranića, Hektorovića, Zlatarića, F. Vrančića i Marulića. Primjerice, jedini sačuvani primjerak prvotiska Zoranićevih *Planina* iz 1569. (270-272), jedno je od najvrednijih izdanja u vlasništvu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. U ovom katalogu objavljeni su i faksimili prvih izdanja Hektorovićeve *Ribarnja i ribarskog prigovaranja*, potom prvoga hrvatskog višejezičnog rječnika Fausta Vrančića, Zlatarićeve prijevoda Sofoklove *Elektre*, prvoga književnog prijevoda s grčkog u nas, te čak deset naslova djela oca hrvatske književnosti Marka Marulića, među kojima je i prvotisak *Evandelistara* iz 1516. (172-173). Knjižnica posjeduje i prvotisak rijetkog izdanja Elija Donata, *De octo orationis partibus*, s filološkim komentarima šibenskog dominikanca i humanista Ivana Polikarpa Severitana. Izučavatelji književne baštine hrvatskog latinizma u ovome će katalogu

pronaći i faksimile djela Jakova Bunića, Koriolana Cipika, Ludovika Crijevića Tuberoni, Bartula Đurđevića, Frane Petrića i drugih znamenitih humanističkih pisaca.

Zbog opsega građe, jednome od njih, protestantskom teologu Matiji Vlačiću Iliriku, u katalogu *Rijetkosti u Knjižnici HAZU* posvećeno je zasebno poglavlje (*Flaciana*, 273-336). U njemu je objavljeno čak šezdesetak kvalitetnih faksimila naslovnica izdanja djela, pretežno crkvenopovijesne tematike, na kojima je Matija Vlačić radio kao autor ili suradnik.

Zbirka stranih knjiga 16. stoljeća također je bogata rijetkostima, a broji tristotinjak naslova, što je gotovo dvostruko više od zbirke s djelima hrvatskih autora. Tu su mnoga vrijedna renesansna izdanja antičkih, srednjovjekovnih i humanističkih pisaca. Uz izdanja Homera, Herodota, Aristotela, Platona, Ovidija, Cezara, Cicerona i sv. Augustina, istaknimo dva primjerka Justinijanova djela *Corpus iuris civilis*, izdanja djela Pietra Bemba, Francesca Petrarce, Torquata Tassa te dvojice protestantskih pisaca, Jurija Dalmatina (404-405) i Martina Luthera (479-482).

Knjižnica HAZU posjeduje i jednu od prvih tiskanih knjiga na slovenskom – *Catehismus s dveima islagama* (548-550), oca slovenske književnosti Primoža Trubara. Tu su i pravoslavna liturgijska djela – crnogorski *Oktoih petoglasnik* (494-496), prva tiskana ćirilčna knjiga južnih Slavena te *Beogradsko četveroevndelje*, prva srpska tiskana knjiga (399-401).

Osim sadržajem, recentno kataloško izdanje s raritetima Akademijine Knjižnice već na prvi pogled privlači pozornost svojom izuzetno kvalitetnom i bogatom likovnom opremom, odnosno brojnim faksimilima u boji. Snalaženje u opsežnoj građi trezora Knjižnice čitateljima će svakako olakšati čak četiri tipa kazala, među kojima je osobito zanimljivo i informativno *kazalo tiskara po mjestima*.

Iako je ovo doista prvi cjelovit popis inkunabula i knjiga 16. st. u vlasništvu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Tamara Runjak napominje da neke knjige zbog oštećenja naslovnog lista nije bilo moguće identificirati, pa popis u katalogu nije konačan i moguće je da u fondu Knjižnice bude pronađeno još knjiga iz tog razdoblja. Budući da joj je, kako sama kaže, pri ovom nadasve zahtjevnom poslu najveće veselje bilo upravo otkrivanje novih knjiga, opisivanje tih nepoznatih izdanja i istraživanje ekslibrisa, vjerojatno nećemo trebati još dugo čekati na neko slično kataloško izdanje Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Iva Kurelac

Toponimija otoka Murtera, Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, Biblioteka Onomastica Adriatica, knj. 4, ur. Vladimir Skračić, Zadar 2010., 357 str.

Toponimija otoka Murtera nova je publikacija koju u sklopu znanstveno-istraživačkoga projekta *Onomastica Adriatica* objavljuje Centar za jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru. Knjiga se sastoji od dvije veće cjeline. Prva nosi naslov *Onomastički ambijent otoka Murtera* (3-137), a druga *Toponimija otoka Murtera* (141-343) i svaka se sastoji od više radova.

Knjiga započinje uvodom *Otok otoka* (1-2), voditelja projekta i urednika monografije Vladimira Skračića, a nakon toga slijedi prvi rad autorica Anice Čuka i Nine Lončar naziva *Otok Murter – prirodne i društvenogeografske značajke* (5-31). Autorice u radu daju pregled dosadašnjih istraživanja geografskih značajki otoka te se detaljno bave geološkim značajkama, geomorfološkim i hidrogeografskim obilježjima. Nadalje, autorice donose podatke vezane za